

A JÓSZÁNDÉKKAL KÖVEZETT ÚT ÉS AHOVÁ VEZET

Részlet a szerző *Átváltozások (Egy elröppent élet fejezetei)*
című készülő esszéregényéből

Még valamikor a hatvanas évek második felében, midőn egy borús délelőtt a Zichy-ligeten át a Helyőrségi klub felé igyekeztem, összebotlottam a megyei KISZ Bizottság új munkatársával. A megyei könyvtárból és helyi irodalmi szerepléseimből, publikációimból ismert, tudhatta, hogy érdeklődésem szerint a szellemi kultúra köréhez tartozom. Fölvetette, figyelemmel plebejus gyökereimre, köztük lenne a helyem, s ráadásul érdemben szólhatnék bele a kulturális élet helyi fiatalságot érintő kérdéseibe. Kibökte végül:

– Szeretnénk, mert értesz hozzá, ha a KISZ városi végrehajtó bizottságának tagjaként vennél részt ebben a munkában. (Így, többes szám első személyben, ahogyan megszoktuk már.)

– Ugyan – mondtam –, hiszen tagja sem vagyok a KISZ-nek!

– De a DISZ-nek tagja voltál...

– Persze, mint majdnem mindenki azelőtt – vetettem közbe.

– Mit számít az? Beléptetünk, adoptáltatunk, és legközelebb már a vébé ülésén veszel részt.

Már elillant emlékezetemből ez a beszélgetés, amikor egy délelőtt hívat igazgatóm, hogy ugorjak át a városi KISZ bizottságra, ahol várnak rám. Most, azonnal. Nyilván megfélekedtem valamiről.

Lélegzetet vettem, de nem jutottam szóhoz.

– Csak semmi ellenvetés – szólt közbe. – Nem magánügy, még fontos lehet valamikor.

Így kezdődött szinte véget nem érő, ranggal induló szereplésem a KISZ-ben, ahol egy városi titkárváltást és két kitüntetést megértem, csak épp az örökös, egyáltalán nem fiatalos ülésezések igazi értelmét nem láttam be, nem tudtam magamnak megmagyarázni soha.

A demokratikus formák nagyon is tetszettek, de egy idő után rágódásaink a végeláthatatlan napirendeken egyre inkább tűntek fölös fontoskodásnak vagy szerepjátszásnak, semmint az ifjúság valós képviselőit. A lényegi

---

kérdések soha nem itt dőltek el – ez azért igencsak kiderült nem több, mint egy év alatt. Ha már nem lehetett elég tényleges problémát feltáró saját ügyünk, a munkamegosztás jegyében csak tovább rágtuk azt a gittet, amit olykor több lépcsőn át „fölülről” utaltak lejjebb nekünk.

Persze távlatból, hosszabb idő – éspedig micsoda idők! – leforgása után könnyű mindezt így tálalni utólag – gondolhatja bárki, és jogosan gondolja!

Tény, hogy azokban az években *igazi hit, a fejlődés, előrelépés reménye nélkül ezt sem lehetett vállalni, sem cselekedni*. Sokan gondolkoztunk így: *jobbá kell tennünk magunk körül a világot, hogy változtathassunk a – bizony már akkor sokunknak sok tekintetben nem nagyon tetsző – valóságon*. Hogyan?

Ki-ki a saját környezetében, legális keretek között... Becsületesen.

Már ekkor átváltottunk volna valamennyien? Nem hinném. Szüksége sem volt rá mindenkinek.

A baj csak az volt, hogy legtöbbünknel elmaradt e fölismerés után *a dolgok következetes végiggondolása, a szigorú szembenézés a tényekkel és önmagunkkal, hogy vajon mekkora a realitásuk e vágyálmoknak, ezeknek az önmagukban vitathatatlanul szép elképzeléseknek tényleges környezetünkben*. Mindez szóról szóra igaz és kiterjeszhető volt a már felnőttek „játékterületét” képező egyetlen párt, az akkori MSZMP naiv közkatonaíra is. Aki nem vállalta ezt, a beavatkozás, a változtatás leghalványabb reményéről is lemondott akkor; s csak később, miután a rendszerváltás után egyértelművé vált, hogy egy *hamis illúzió* terhét utasította el, repeshetett (már kockázatmentesen) az örömtől, mert még ártatlanságát (kívülállását) is megőrizte...

Mi pedig, mint oly sokan mások, egy elvarázsolt társadalom elvarázsolt álom-alakjaiként csak építgettük tovább ezt az igazi valósághoz már-alig-köze-sincs, kísérteties álomvilágunkat, ahogyan a mienknél „nagyobbak” is rendre épültek néhány fokkal följebb, és végül az „egészen nagy”, ugyanezzel a szisztémával, legfölül... Az „altatóprogram” társadalmi méretekben, kifogástalanul működött.

De hogyan? Kiknél?

Való igaz, családjunk egyetlen tagját sem érte sem az ún. „létező szocializmusban”, sem az ‘56 előtti Rákosi-diktatúrában olyan súlyos atrocitás, mint az ismertté vált málenkij robot, a Gulág, az internálás, kitelepítés és hasonló szörnyűségek. (Bár később megtudtam: feleségem fölmenőit sajnos, igen!) Nem mondom, hogy nem jutottak el hozzánk az első időkben is (esetlegesen, hiányosan) bizonyos hírek, de mégsem *engem* vertek az ÁVH pincéiben, mégsem *én* vártam ítéletre a börtönök mélyén, halálra a siralomházban, az akasztófa alatt...

(Miért nem vert valaki annak idején szájba, vagy legalább egy szöveget a körmöm alá, hogy a fájdalom eleven emléke tartotta volna ébren öntudatomat?! Mert enélkül, úgy tűnt, képtelen voltam fényes nappal eszméletemnél maradni. És magamban lassacskán elveszítettem önbecsülésem koordinátáit, egykori éntudatomat...)

Átváltoztam volna? Környezetem egyirányú elvárásaiba simuló „jótékony feledékenységgemmel” végül feltétlenül. (Előző, válogatott kötetem *A látszat színes-édes légyfőgóján* című prózájában utalok erre a folyamatra. – *Változatok egyensúlyra*, Árgus Kiadó – Vörösmarty Társaság, 2001.)

Szegény anyám, amikor első, homályos sejtései után félreérthetetlenül meggyőződött új világnézetemről, pszichésen majdnem összeroppant. (Úgy éreztem, ostobaság lett volna titkolnom előtte!) Azt hiszem, ekkora lelki fájdalmat testvérbátyja, de édesapánk elvesztésekor sem élt át, hiszen ha szeretteit szívéből tépte is ki a halál, legalább nem kellett bennük, *az emberben* csalódnia... Aztán magához térve a megütközés révületéből, újabb és újabb erőt gyűjtött, s a maga módján próbált fölém kerekedni, meggyőzni választásom tarthatatlanságáról, ismert érvek hosszú sorát állítva az igaza mellé, ateizmusom megsemmisítésére. Hol szelíd szeretettel, hol türelmetlenül, harciasan. Persze hiába... Végül a családi, legszemélyesebb érvek is bevetésre kerültek. Anyám testvérbátyja, a félreismert cukorbajával 24 éves korában, pappá szentelése előtt tragikusan elhunyt atléta természetű novícius, számos úszóbajnokság ünnepelt győztese, a válogatott vízipólós „pótlására” kaptam a László nevet a keresztségben, mintegy vigasztalásként, hogy édesanyámat, nagyanyámat rá emlékeztessem... Most már istentagadóként hogyan felelhetnék meg ennek?

Legjobban az bántott, hogy anyám az ügyben ártatlan feleségemet vonta kérdőre a történetek miatt. „Amilyen az asszony, olyan a család” – mondta ki megfellebbezhetetlenül az ősi, ám e kérdésben alkalmazhatatlan ítéletet. Nem érthettem egyet vele.

Soha nem melengettem magamban gyűlöletet, sem haragot senkivel, nemhogy anyámmal szemben. Ha megvetettem valamit, az csak a *képmutatás* volt, a hazugság egyik legsúlyosabb, embernyomorító változata. Nem viselhettem két arcot egyidejűleg: egyet otthon, a családban, egy másikat meg a külvilág számára. Vállaltam hát nyíltan, becsületesen, amit a megismerés, egyetemi filozófiai tanulmányaim során (is) végül választottam, sőt úgynevezett tudományos világnézetem minden következményét. (Mert azt, hogy valaki „a megismert igazság ellen tusakodik”, egyfajta átmeneti, különös dualizmus [tudathasadás?] jegyében még akkor is a *bét főbűn* egyikeként tartottam számon, ami *új* választásomat támogatta. Ha *most* viszont arra

---

gondolok, mennyivel nehezebb lett volna az előző másikat vállalnom *azokban az években* ilyen nyíltan mindenki előtt, saját fejemre mondott ítéletem sem lehet kétséges...)

Bekövetkezett, amit jó néhány évvel korábban magam sem tudtam volna elképzelni: én, az egykori szorgalmas ministráns, nemhogy minden első pénteki, de napi áldozó lassacskán az Úr napjának heti megszenteléseiről is elmaradtam. Magyarán: templomkerülő lettem! Én, aki az élő egyház tagjaként Megváltónk legnagyobb ajándékában, szent testének meg-megújuló misztériumában oly gyakran részesülhettem... Aki már túl a bérálás Shvoy püspök által celebrált aktusán, sok más között Kempis Tamás *Krisztus követése* című művén elmélkedve a megszentelő kegyelem állapotában, állandó istenközelségben éltem...

Ma is élesen emlékszem egy különös esetre, ami egy nyáron nagyszüleinknél, Tiszanagyfaluban történt. Egy nap reggelén vakító-fehér, ködös fényben játszó alakot vettem észre, ahogy szótlanul megáll az ágyam végén – bár nem láttam rajta se összecsukott, se nyitott szárnyakat, gondoltam, nemigen lehet más, csak egy angyal. Aztán se szó, se beszéd, mielőtt bármi mást megtudhatnék, eltűnik, mintha ott se lett volna! (Amikor erről a talán egy-másfél percig tartó jelenésről már itthon ciszter gyóntatómnak, Merész Gáspárnak beszámoltam, arca elborult, majd szigorúan lelkemre kötötte: képzelgéseimet soha ne adjam elő valóságként, mert még sok kellemetlenségem származhat belőle. Tanácsát mellőzve azóta most, itt mesélem el először és utoljára.)

Visszatérve a közelebbi múltba, átváltozásom véglegesnek, visszafordíthatatlannak éreztem.

Anyám riadt kétségbeesését egyebek mellett az a (nem csupán képzelt) félelem is táplálta, ha kiderül, ugyan mit szólnak ekkora változásomhoz az ő barátnői, a családot régóta becsülő, mélyen vallásos ismerősök, akik között bizony nincs egyetlen ateista, de kommunista szimpatizáns sem...

– De mit szólnak ehhez a barátaid? És mi lenne Lexi atya* véleménye? – ez utóbbi azért szíven ütött.

(Ha anyám nem teszi szóvá, eszembe sem jutott volna akkor...) Mindezenetre ebből a körből soha, később sem ért támadás, egyetlen rosszalló megjegyzés sem. Úgy látszik, édesanyám mélyen hallgatott. Nagyon szégyellhette a dolgot, s hogy jót éppen nem tudott mondani, inkább nem panaszkodott rám senkinek.

---

* Trimmer Elek – r. k. pap, 1956-ig egy katolikus ifjúsági szerveződés vezéralakja volt Székesfehérváron.

Ha szomorú vagyok, hát *ezért, csak ezért ma egyedül*. Hogy nem álltam meg azon a kritikus ponton, ahol az utolsó pillanatban meg kellett volna állnom. Mert ami egyszer, ha csak *egy döntés* erejéig megtörtént, bármily fájdalmas legyen is, utólag *nem lehet többé meg nem történtté tenni*. (Nem hallgathatom el: *Csongor Rózsa***², akivel az irodalmi élet számos napi kérdéséről, úgy érzem, őszintén beszélgettünk, barátságának – ez meg sem fordult bennem akkor! – szinte végletes eltökéltségével, harciasan védett ettől az utolsó lépéstől, s mivel eléggé ismert, nagyon le akart beszélni róla. Persze, hogy teljesen félreértettem szándékát, hiszen amit *ő belülről* már régóta mindannyiunknál jobban látott, megtapasztalt a saját bőrén, a nyilvánosság előtt csak egyféleképpen hozhatta tudomásomra... Ma is fülemben csengenek gorombán súlyos szavai: „Mint individualista, irodalmár és művész alkatú embernek, nem értem, mi keresnivalód éppen a pártban?!” Megsemmisítő csapást mérve kérdés formájában fogalmazott „vádjára”, ezt az ütközetet megnyertem ugyan, de akkor még nem tudhattam, hogy elveszítettem, ami ennél mérhetetlenül több volt: életem egyik nagy háborúját...)

*

Most, miután itt magam hozom nyilvánosságra legszemélyesebb vereségemet, azok vessék rám az első követ, akik – mint Jézus mondta a szigorú erkölcsbíráknak – valóban büntelenek!... (Vajon rám emelik-e kezüket, s kik lesznek azok?)

Ám mindenekeelőtt gondoljunk arra: történelmünk e szerencsétlen korszakát *a benne szereplő túlélők számára is egyszer le kell majd zárni*. Ha Josef K., az egyszerű MSZMP-tag, nevezetesen 1990-ben ébred ama különös reggelen ágyában, vajon egy évtized eltelte után még *meddig érezzé feregnek magát?* – ez itt a (ha nem is egészen hamleti) kérdés. Mert egyesek legalább emberöltőnyi várakozást emlegetnek.

A fölvetés súlyosabb, ha végiggondoljuk, hogy bűnei mellett (és ellenére) a letűnt rendszer számos valós credményt letett a társadalom asztalára, ami a rendszerváltás után a (köz)tudatban a rossz emlékekkel együtt került szemétre, pedig sokat és jól dolgoztak érte ezek a ma semmire sem becsült emberek... Globalizmusba simuló újkapitalizmusunk levegőjét (és a viszonylagos „szabadrablás” extraprofitját) élvezve ezekről ma sokan hajlamosak tökéletesen megfeledkezni.

** Csongor Rózsa író, több regény és novelláskötet szerzője, ezekben az években a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár igazgatója.

Azt szokták mondani, a strucc homokba dugja a fejét, ha nem akarja látni a veszélyt, mely elháríthatatlanul fenyegeti. Tudjuk: *ebből egy szó sem igaz*, csak az ember vetíti antropomorf módon a maga helyzetét az állati lét valójában egészen más tartalmú és indíttatású szituációira... Ha meg már hasonlatokat használunk, inkább közelebb állt ez a világ egy kómás, szédült álmhoz, melynek kavalkádjában a korlátok közé szorított, valós szabad mozgásától megfosztott személyiség részt sem vehetett teljes terjedelmében, és a „rituálisan megélt” eseményeket alig követték tényleges változások a valóságban. (Minthogy a történeteket a legkisebb részletükben sem óhajtom meghamisítani, bevallom, ez a fölismerés – végiggondolva addigi dolgaimat – sajnos, csak a „történelmi végjáték” közvetlen közelségében ébresztett. Hogy aztán attól kezdve már át ne változzak soha többé.)

*

1989 decemberében a tévé képernyőjén kísértük figyelemmel a romániai forradalom eseményeit. Láttuk Tőkés László drámáját, végül Ceausescu diktátor véres kivégzését.

Itthon 1990. október 23-án délben Szűrös Mátyás a Parlament erkélyéről kikiáltotta a Magyar Köztársaságot... Micsoda napok, micsoda eufória!

„A történelem nagy pillanataiban jelen lenni nem adatik meg mindenkinek. Nekem kijutott még egy: emlékszem, épp akkor léptem eszmélő koromba, vagyis pontosan húsz éves voltam ötvenhat októberében. Ez a nép, igáját lerázza utoljára akkor lélegezhetett ilyen mélyet, egyszerre és szabadon, egymás kezét fogva, mint most legutóbb, nyolcvankilenc felizzó őszén! Előtte –, hogy ne menjünk túl messzire vissza az időben – Petőfi és a márciusi ifjak végigvitt forradalma volt a magyar szabadság zenitre futó utolsó csillaga, mely több mint egy esztendőn át, vérzőn imbolyogva bár, de fönn ragyoghatott.

Igen, a világ újra kitágult körülöttünk, s az ég soha nem volt még olyan kék a fejünk fölött, mint akkor! Az ember szívére ölelte az idegent, aki jött, akivel épp össze találok, és megbeszélhette vele a történeteket. Micsoda ősz! Sajnáltam anyámat, hogy ő már nem érthette meg, aki pedig a látnok magabiztosságával jelentette ki nekem egy alkalommal, ellentmondást nem tűrő hangon:

– Fiam, ez a hazugság birodalma. Egyszer össze kell omlania.

– Egyszer? Mikor?! – kérdeztem vissza indulatosan és hitetlenül. Emlékszem, ki is nevettem, én, az akkor-még-úgy-véltem, racionalista. Persze nem egyedül voltam én akkoriban Tamás, de legalább annyira naiv és vak is, amikor a későbbiekből a nappali fény sötétségében még semmi nem látszott. Vagy egyszerűen csak én nem vettem észre, amit pedig észre kellett volna vennem?

Öt év sem telt el ezután, és az eleven sebbe tehettem a kezem.

A legjobban azért mégis az fáj, hogy ezt az egyetlen lényeges mondatot már csak ide írhatom le:

Neked lett igazad, Anyám!”

Többek között ezeket jegyeztem le néhány évvel később, 1994. október 23-án. Aztán eszembe jutott, hogy a nagyszerű események után nemsokára a hírhedt „bányászjárásokról”, a román nacionalizmus szélsőségeinek marosvásárhelyi tombolásáról és Sütő András szeme világának elvesztéséről is tudomást kellett szereznünk...

Amikor pedig megindult itthon a pártok szervezése, és sokan nagy lelkesedéssel váltottak mundért, vagy – kevesebben – megtartották a régit, végiggondoltam, mi történt eddig. Elhatároztam: többé nem állok egyik párt hadrendjébe sem, nem sorakozom fel, csak önmagam mögé. Vagyis – mondjon akárki bármit – valóban független, szabad magyar állampolgár kívánok lenni.

Az utódpárt első embere, Nyers Rezső személyes hangú toborzó levelét, melyet nekem is megküldtek, rövid tétovázás után a papírkosárba dobtam. Amikor útját kísérve még utána pillantottam, a már összegyűrt lap alján akkor vettem észre, hogy az aláírást külön színnel, sötétkéssel nyomtatták, akárha eredeti lett volna...

Csoóri Sanyi, a 12 éves diák Pápan, a tehetségvizsga után. 1942.